

فلسفه علم اصول

بخش اول: کلیات

علم اصول و نظریه اعتبار

صادق آملی لاریجانی

فلسفه علم اصول

بخش اول: کلیات

جلد پنجم:

علم اصول و نظریه اعتبار

صادق آملی لاریجانی

پیش‌گفتار

امروز عالمان و دانش‌پژوهان ژرف‌اندیش حوزه‌های علمیه بر خوان گسترده‌ای از دست‌آورد قرن‌ها تلاش علمی و معرفتی نشسته‌اند که بی‌تردید علم اصول از مهم‌ترین و عمیق‌ترین این معارف است. سزاوار است پویندگان راه اجتهاد، نخست در فهم و هضم آنچه نقد است و حاضر، بکوشند و سپس در حد توان و با تلاشی دوچندان، خود متاعی بر آن بیفزایند.

فراگیر بودن علم اصول از یک سو و ضرورت فراگیری آن از سوی دیگر، تدوینی جامع و مویشکافانه می‌طلبد تا نیاز مراحل مختلف آموزش و پژوهش را برآورد.

تنظیم‌های موجود در علم اصول، کاستی‌های فراوانی دارد؛ از جمله: فقدان نظم مناسب در تدوین و تبویب مباحث، طرح استطرادی برخی از مباحث اساسی، عدم استفاده از پژوهش‌های انجام شده در خارج از حوزه‌های علمیه، خالی بودن مکتوبات اصولی از برخی مباحث لازم و همچنین از طرح ثمرات فقهی مباحث، فقدان مباحثی که کاربردهای علم اصول در رشته‌های دیگر را بیان می‌کنند.

توجه به این نکات، ضرورت تدوینی جدید برای این علم را آشکار می‌سازد. آنچه پیش‌روست تلاشی است متواضعانه در راه رسیدن به این هدف. مهم‌ترین ره‌آورد طرح پیشنهادی ما، جداسازی مباحثی از علم اصول است که تعریف مسائل

اصولی بر آن صدق نمی‌کند و در واقع، جنبه مقدمی نسبت به خود مسائل علم اصول دارند و به تعبیر دقیق‌تر، نسبت به مسائل علم اصول، درجه دوم محسوب می‌شوند. ما برای این مجموعه از مباحث، عنوان فلسفه علم اصول را برگزیده‌ایم.

مسائل فلسفه علم اصول، جزو علم اصول نیست، بلکه درباره علم اصول است.

مهم‌ترین حوزه‌های فلسفه علم اصول عبارت‌اند از:

۱. مباحث مربوط به حدود و قلمرو علم اصول: علمای علم اصول با بحث از تعریف علم اصول و تعیین ضابطه مسأله اصولی در پی ارائه معیاری برای شناسایی مسائل علم اصول و تعیین حدود آن‌اند. بر اساس معیار مشهور، بسیاری از مباحث ضروری، در چهارچوب علم اصول قرار نمی‌گیرند اما در قالب مباحث فلسفه علم اصول می‌گنجند. همین مباحث مربوط به حدود و قلمرو علم اصول، از این قبیل است.

۲. مسائل مربوط به هدف و غایت علم اصول: هدف علم اصول چنان‌که در کتب اصولی آمده، استنباط حکم کلی از ادله است. این هدف آیا در چهارچوب کشف حقیقت قرار می‌گیرد؟ آیا علم اصول می‌تواند به گونه‌ای گسترش یابد که به صورت ابزاری برای فهم کتاب و سنت در غیر احکام نیز قلمداد گردد؟ آیا می‌توان از علم اصول رایج، در مباحث معرفتی، اعتقادی، تفسیری و غیره نیز بهره برد؟

۳. بحث از روش‌های علم اصول: علم اصول برخلاف علوم تجربی، از مسائلی بحث می‌کند که در ماهیت بسیار گوناگون‌اند؛ مانند مباحث لفظی، مباحث عقلی، مباحث نقلی، مباحث تجربی و روش‌های به کار رفته در این زمینه‌ها چیست و تا چه اندازه تنقیح شده‌اند؟

۴. مبادی تصوری و تصدیقیه علم اصول: علمای علم اصول همچون اندیشمندان علوم تجربی، برای به انجام رساندن تحقیق خود، از مفاهیمی کمک گرفته‌اند که نیاز به تعریف و تحلیل دارند. همچنین بسیاری از قضایایی که در علم اصول از آنها بهره می‌برند، در خود علم، تحقیق نمی‌شوند و به اصطلاح، از مبادی تصدیقیه علم اصول به شمار می‌آیند و بنابراین باید در بیرون علم مورد تحقیق قرار گیرند. بسیاری از این

مبادی در علوم دیگر به صورت مطلوب، مورد بحث قرار نگرفته‌اند. این بخش، یعنی مبادی، مهم‌ترین و گسترده‌ترین بخش فلسفه علم اصول را تشکیل می‌دهد. مجموعه پیش رو که در سی و سه جلد تنظیم شده است، به بررسی مجموعه مسائلی می‌پردازد که می‌توان آنها را فلسفه علم اصول نامید. این مجموعه در پنج بخش کلیات، مبادی عقلی، مبادی مرتبط با بنای عقلا، مبادی زبانی و مبادی احکامی تنظیم شده است.

ممکن است برخی اندیشمندان، اختصاص این حجم از نوشتار به این‌گونه مباحث را درست ندانند؛ اما به گمان صاحب این قلم، تا مباحث برجسته نشوند و آرای متضارب بررسی نگردند، علم گامی به جلو برنخواهد داشت. رنج این سفر طولانی، به دلایل فراوان و توجیهات گوناگون موجه می‌نماید، که در میانه مباحث بدانها اشارت خواهد رفت.

در طرح پیشنهادی ما برای علم اصول، حکم محور تمام مباحث است. در این طرح، علم اصول به شش بخش تقسیم شده که عبارت است از: ابراز حکم، رابطه احکام، امثال حکم، حجت بر حکم، اصول جاریه در ظرف شک در حکم و تعارض ادله اقامه شده بر حکم.

نگارنده، در طول سالیان متمادی، با تکیه بر آنچه که از بزرگان این فن آموخته، تلاش کرده تا با برجسته ساختن مسائل گوناگون این علم و عمق بخشیدن به سطح مباحث مطرح شده، گامی در پیشبرد این علم بردارد. اهل فن، نیک می‌دانند که برداشتن گامی استوار در این علم، چه اندازه دشوار است و چه مقدار فکرسوز.

باید یادآور شویم که بخش عمده‌ای از محتوای مجموعه حاضر، تقریر و نقد دیدگاه‌های بزرگان علم اصول است. بر محققان پوشیده نیست که مراجعه به متن اصلی در تمام موارد و تطبیق برداشت ما از عبارات این بزرگان با متن اصلی، فرصتی فراوان می‌طلبد. از این‌رو گزیده‌هایی از عبارات را که فهم مطلب مبتنی بر آن است آورده‌ایم تا خواننده را از مراجعه به انبوهی از کتاب‌هایی نیاز سازیم.

در اینجا لازم می‌دانم از همه دوستانی که در مراحل مختلف آماده‌سازی این مجموعه، اعم از پیاده کردن نوارهای درس، تقریر مباحث، منبع‌یابی، تحقیق و اصلاح محتوا، نگارش حاشیه‌ها، ویرایش، تایپ، نمونه‌خوانی، صفحه‌آرایی و چاپ این مجموعه متحمل زحمت شده‌اند تشکر نمایم. خصوصاً حجج اسلام آقایان محمد صالح حائری، علی‌رضا محمدی و محمدحسین رضازاده که با تلاش‌های بی‌شائبه و دقت‌های تحسین‌برانگیز خویش در پدید آمدن این اثر به شکل حاضر نقش بسزایی داشته‌اند. سعی‌شان مشکور باد. از دیگر دوستانی که در به مقصد رساندن هر مجلد، باری بر دوش کشیده‌اند در مقدمه همان مجلد قدردانی خواهد شد.

از خداوند متعال توفیق در اعمال، اخلاص در نیات و تسدید در همه امور، مسئلت می‌نمایم تا در روزی که لا ینفع مال ولا بنون، با توشه‌ای روحانی و قلبی سلیم به ملاقات رب الارباب بشتابیم؛ و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین.

صادق آملی لاریجانی

دوازدهم خرداد ۱۳۹۴

فهرست اجمالی

پیش‌گفتار	پنج
فهرست اجمالی	نه
فهرست تفصیلی	یازده
مقدمه	بیست و یک

مبحث اول: حقیقت اعتبار / ۱

فصل اول: اعتبار در علوم مختلف	۳
فصل دوم: تعریف اعتبار	۱۱
فصل سوم: اعتبار و حقیقت ادعایه سکاکی	۲۳
فصل چهارم: تعمیقی در باب حقیقت اعتبار	۴۱
فصل پنجم: ضرورت اعتبار و زمینه پیدایش آن از نگاه علامه طباطبائی	۵۷

مبحث دوم: تقسیمات اعتباریات / ۷۱

فصل اول: اعتباریات پیش از اجتماع و پس از اجتماع	۷۳
فصل دوم: اعتباریات متقدم (بایستی عمومی) و متأخر (بایستی خصوصی)	۹۳
فصل سوم: اعتباریات ادبی و قانونی	۱۰۷

فصل چهارم: اعتباریات محض و واقعی ۱۱۷

مبحث سوم: منطق و اعتبار / ۱۶۳

فصل اول: صدق و کذب در اعتباریات ۱۶۵

فصل دوم: استدلال در اعتباریات ۱۷۵

مبحث چهارم: نقش اعتبار در چند بحث مهم اصولی / ۲۱۹

فصل اول: تحلیل ماهیت حکم ۲۲۱

فصل دوم: ماهیات مخترعه ۲۵۱

فصل سوم: اعتبار و تنزیل ۲۶۷

چکیده بحث اعتباریات ۳۱۳

نمایه اعلام ۳۲۵

نمایه کتب ۳۲۷

فهرست منابع ۳۲۹

فهرست تفصیلی

پیش‌گفتار.....	پنج
فهرست اجمالی.....	نه
فهرست تفصیلی.....	یازده
مقدمه.....	بیست و یک

مبحث اول: حقیقت اعتبار / ۱

فصل اول: اعتبار در علوم مختلف.....	۳
۱. پیشینه و اهمیت بحث اعتباریات.....	۳
۲. اعتبار در فقه.....	۵
۳. اعتبار در اصول فقه.....	۶
۴. اعتبار در علوم ادبی.....	۸
۵. اعتبار در فلسفه.....	۹
فصل دوم: تعریف اعتبار.....	۱۱
۱. کاربردهای واژه «اعتباری».....	۱۱
اعتبار، تحقق مفهوم در ظرف عمل.....	۱۳
۲. تعریف علامه طباطبائی * از اعتبار.....	۱۴

۱۴.....	بررسی تعریف علامه طباطبائی *
۱۶.....	۳. تعریف صاحب الرافد از اعتبار
۱۷.....	بررسی تعریف صاحب الرافد از اعتبار
۱۹.....	۴. مهم نبودن بحث از مفهوم «اعتبار شده» در اعتباریات
۲۳.....	فصل سوم: اعتبار و حقیقت ادعایه سکاکی
۲۳.....	۱. مقدمه
۲۴.....	۲. کلام شهید مطهری * در اتحاد نظریه علامه طباطبائی و سکاکی
۲۵.....	بررسی کلام شهید مطهری *
۲۵.....	اشکال اول: استعاره صرفاً نقل لفظ نیست
۲۵.....	پاسخ به اشکال اول
۲۷.....	اشکال دوم: طرح عقلی بودن استعاره، پیش از سکاکی
۲۹.....	اشکال سوم: برداشت نادرست از مسلک سکاکی
۲۹.....	توضیح مسلک سکاکی
۳۲.....	اشکال چهارم: اثبات همه ویژگی های فرد حقیقی برای فرد ادعایی در قول به اعتبار
۳۳.....	پاسخ شبهه فوق بر اساس مسلک سکاکی
۳۵.....	راه حل مختار: خروج اوصاف و خصوصیات از مدلول اسم جنس
۳۷.....	اشکال به راه حل مختار و پاسخ آن
۳۸.....	نتیجه بحث در اشکال چهارم
۳۹.....	تذکر یک نکته: زدودن توهم ناسازگاری بین عبارات سکاکی
۴۱.....	فصل چهارم: تعمیقی در باب حقیقت اعتبار
۴۱.....	۱. طرح بحث
۴۱.....	۲. بررسی امکان ثبوتی حمل مفهوم بر مصداق حقیقی آن مفهوم
۴۳.....	۳. بررسی صدق اعتبار بر حمل مفهوم بر مصداق
۴۶.....	۴. تحقق خارجی حمل مفهوم بر مصداق حقیقی
۵۱.....	۵. بررسی دو مطلب

مطلب اول: وجهی دقیق در تصحیح مالکیت اعتباری پیامبر ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام	۵۱
مطلب دوم: نظر محقق خوئی ﷺ در ملکیت ذاتی انسان بر عمل و ذمه خویش	۵۳
بررسی نظر محقق خوئی ﷺ	۵۴
فصل پنجم: ضرورت اعتبار و زمینه پیدایش آن از نگاه علامه طباطبائی	۵۷
۱. بیان علامه طباطبائی ﷺ	۵۷
۲. نقد برهانی بودن لزوم «اعتبار باید»	۶۰
۳. نقد روان‌شناسانه بودن لزوم «اعتبار باید»	۶۲
۴. بیانی «شبه برهانی» از علامه طباطبائی ﷺ	۶۳
۵. بررسی بیان علامه طباطبائی ﷺ	۶۵

مبحث دوم: تقسیمات اعتباریات / ۷۱

فصل اول: اعتباریات پیش از اجتماع و پس از اجتماع	۷۳
۱. تقسیم ادراکات اعتباری از نظر علامه طباطبائی ﷺ	۷۳
۲. نظریه علامه طباطبائی ﷺ در خصوص اعتبار «بایستی»	۷۴
۳. بررسی نظریه علامه طباطبائی ﷺ	۷۸
اشکال اول: نقض به افعال «نبایستی» و پاسخ علامه طباطبائی ﷺ	۷۸
بررسی پاسخ علامه طباطبائی ﷺ	۸۰
راه حل‌های شهید مطهری ﷺ جهت زدودن نقض به افعال «نبایستی»	۸۱
راه حل اول	۸۱
راه حل دوم	۸۳
بررسی راه حل‌های شهید مطهری ﷺ	۸۴
اشکال دوم: از میان رفتن ثواب و عقاب، لازمه نظریه علامه طباطبائی ﷺ	۸۵
اشکال سوم: بی‌فایده بودن اعتبار «باید» برای عاقل با فراست	۸۵
اشکال چهارم: تسلسل در نظریه «اعتبار باید»	۸۷
۴. نظر علامه طباطبائی ﷺ درباره ضابطه ادراکات اعتباری	۸۸

۸۸.....	اشکال بر نظر علامه طباطبایی *
۸۹.....	بررسی اشکال
۹۳.....	فصل دوم: اعتباریات متقدم (بایستی عمومی) و متأخر (بایستی خصوصی)
۹۳.....	۱. بیان علامه طباطبایی *
۹۵.....	۲. وجه اتحاد و افتراق «اعتبار بایستی» عمومی و خصوصی از نظر علامه طباطبایی *
۹۶.....	اشکال به وجه افتراق «اعتبار بایستی» عمومی و خصوصی
۹۹.....	۳. توجیه اجتماع بایستی عمومی و خصوصی بر اساس تفکیک بین معتبر آن دو
۱۰۰.....	اشکالات تفکیک بین دو معتبر
۱۰۰.....	اشکال اول: عدم انحصار مسأله در باید‌های شرعی
۱۰۰.....	اشکال دوم: تحقق الزام عقلی به امثال، با وصول باید شرعی
۱۰۱.....	پاسخ به اشکال دوم
۱۰۲.....	اشکال به پاسخ
۱۰۳.....	۴. توجیه نظر علامه طباطبایی * بر اساس عدم باید خصوصی در حین صدور
۱۰۴.....	اشکال به توجیه: خلاف وجدان بودن عدم باید خصوصی در حین صدور
۱۰۵.....	۵. نظریه مختار در «اعتبار باید عمومی»
۱۰۷.....	فصل سوم: اعتباریات ادبی و قانونی
۱۰۷.....	۱. نظر صاحب الرافد درباره تقسیم اعتبار به ادبی و قانونی
۱۰۸.....	۲. تفاوت‌های اعتبارات ادبی و قانونی از دیدگاه صاحب الرافد
۱۱۱.....	۳. بررسی نظریه صاحب الرافد
۱۱۱.....	اشکال اول: اعتباری نبودن قراردادهای اجتماعی
۱۱۱.....	اشکال دوم: عدم تفاوت ماهوی بین اعتباریات ادبی و قانونی
۱۱۳.....	اشکال سوم: اشتباه در تطبیق اعتباریات قانونی
۱۱۳.....	اشکال چهارم: عدم تفاوت این دو اعتبار در هدف
۱۱۴.....	اشکال پنجم: عدم تفاوت این دو اعتبار در صفت
۱۱۵.....	اشکال ششم: عدم تفاوت این دو اعتبار در تطابق مراد جدی با مراد استعمالی

فصل چهارم: اعتباریات محض و واقعی.....	۱۱۷
۱. دیدگاه محقق عراقی ؑ.....	۱۱۷
۲. دلیل محقق عراقی ؑ بر وجود اعتباریات واقعی.....	۱۲۱
نکات شایان توجه در کلام محقق عراقی ؑ.....	۱۲۲
نکته اول.....	۱۲۲
نکته دوم.....	۱۲۲
نکته سوم.....	۱۲۳
نکته چهارم.....	۱۲۳
۳. اشکالات دیدگاه محقق عراقی ؑ.....	۱۲۵
اشکال اول.....	۱۲۵
پاسخ به اشکال اول.....	۱۲۶
اشکال دوم.....	۱۲۸
پاسخ محقق عراقی ؑ به اشکال دوم.....	۱۲۹
بررسی پاسخ محقق عراقی ؑ.....	۱۳۱
اشکال سوم.....	۱۳۲
بررسی اشکال سوم.....	۱۳۳
نتیجه مباحث مربوط به دیدگاه محقق عراقی ؑ.....	۱۳۴
۴. اشکالات امام خمینی ؑ به تصویر محقق عراقی ؑ از عالم نفس الامر.....	۱۳۵
اشکال اول.....	۱۳۶
بررسی اشکال اول.....	۱۳۶
اشکال دوم.....	۱۳۷
بررسی اشکال دوم.....	۱۳۷
اشکال سوم.....	۱۴۱
بررسی اشکال سوم.....	۱۴۲

۱۴۴.....	۵. بیانی دیگر از محقق عراقی ؑ در تبیین حقیقت اعتبار
۱۴۶.....	اشکالات بیان اخیر محقق عراقی ؑ
۱۴۶.....	اشکال اول
۱۴۷.....	اشکال دوم
۱۵۰.....	۶. تبیین محقق نایینی ؑ از حقیقت اعتبار
۱۵۴.....	اشکال محقق عراقی ؑ بر تبیین محقق نایینی ؑ از حقیقت اعتبار
۱۵۶.....	بررسی اشکال محقق عراقی ؑ بر نظریه محقق نایینی ؑ
۱۵۶.....	بررسی نظریه محقق نایینی ؑ در تبیین حقیقت اعتبار
۱۵۹.....	۷. اعتباریات و حقایق نهادی

مبحث سوم: منطق و اعتبار / ۱۶۳

۱۶۵.....	فصل اول: صدق و کذب در اعتباریات
۱۶۵.....	۱. مقدمه
۱۶۶.....	۲. تفکیک قضیه ملفوظه، قضیه معقوله و مطابق قضیه
۱۶۷.....	تشخیص سه مرحله در فعل متکلم
۱۶۹.....	۳. شرط اتصاف کلام به صدق و کذب
۱۷۱.....	۴. منشأ توهم اتصاف اعتباریات به صدق و کذب
۱۷۲.....	علامه طباطبائی ؑ و کذب اعتباریات
۱۷۳.....	توجیه دیگری برای کلام علامه طباطبائی ؑ
۱۷۵.....	فصل دوم: استدلال در اعتباریات
۱۷۵.....	۱. مقدمه: ادعای خلط حقیقت و اعتبار
۱۷۸.....	تفاوت اعتباریات و احکام عقل عملی
۱۷۸.....	۲. ارتباط تولیدی میان ادراکات حقیقی و اعتباری
۱۸۰.....	استدلال شهید مطهری ؑ بر نفی ارتباط تولیدی بین اعتباریات و حقایق
۱۸۳.....	بررسی استدلال شهید مطهری ؑ

اشکال اول: خلاف ارتکاز بودن انکار ارتباط تولیدی میان اعتباریات و حقایق	۱۸۳
اشکال دوم: خلط برهان با دیگر استدلال‌های منطقی	۱۸۵
اشکال سوم: انطباق تحلیل شهید مطهری * از فکر منطقی بر اعتباریات	۱۸۷
استدلالی دیگر بر نفی رابطه تولیدی میان اعتباریات و حقایق	۱۸۹
تحلیل حرکت منطقی بر اساس حرکت در میان افعال گفتاری	۱۹۰
اشکال بر تحلیل: امکان غفلت از فعل گفتاری لازم	۱۹۲
پاسخ به اشکال: عدم لزوم فعلیت افعال گفتاری	۱۹۴
استدلال علامه طباطبائی * بر نفی رابطه تولیدی بین اعتباریات و حقایق	۱۹۶
پاسخ به استدلال علامه طباطبائی *	۱۹۸
۳. بررسی ادعای خلط «حقیقت» و «اعتبار» در استدلال‌های کلامی	۱۹۹
اشکال دیگر شهید مطهری * بر استدلال‌های کلامی	۲۰۱
پاسخ به اشکال	۲۰۲
۴. بررسی ادعای خلط «حقیقت» و «اعتبار» در استدلال‌های اصولی	۲۰۷
پاسخ اول: اعتباری نبودن وجوب و حرمت	۲۰۷
پاسخ دوم: تحلیلی یا استظهاری بودن بسیاری از بحث‌های اصولی	۲۰۸
پاسخ سوم: امکان طرح استدلال در مبادی و اغراض	۲۱۱
پاسخ چهارم: عدم خلط حقیقت به اعتبار حتی در صورت استدلال‌های اصولی	۲۱۵

مبحث چهارم: نقش اعتبار در چند بحث مهم اصولی / ۲۱۹

فصل اول: تحلیل ماهیت حکم	۲۲۱
۱. مقدمه	۲۲۱
۲. نظریه محقق اصفهانی * : انشائی بودن حکم	۲۲۲
تقوم حکم حقیقی به وصول در نظریه محقق اصفهانی *	۲۲۳
محقق اصفهانی * و اعتباری بودن احکام	۲۲۹

۲۳۱.....	۳. نظریه محقق عراقی * : واقعی بودن حکم
۲۳۵.....	بررسی نظریه محقق عراقی *
۲۳۸.....	تفاوت احکام تکلیفی و احکام وضعی از دیدگاه محقق عراقی *
۲۴۰.....	بررسی دیدگاه محقق عراقی * در تفاوت احکام تکلیفی با احکام وضعی
۲۴۱.....	۴. دیدگاه علامه طباطبائی * و محقق خویی * : اعتباری بودن حکم
۲۴۲.....	تحلیل علامه طباطبائی * از اعتباریت حکم
۲۴۳.....	نقد تحلیل علامه طباطبائی *
۲۴۳.....	تحلیل محقق خویی * از اعتباریت حکم
۲۴۵.....	نقد تحلیل محقق خویی *
۲۴۵.....	اشکال اول
۲۴۶.....	اشکال دوم
۲۴۶.....	اشکال سوم
۲۴۷.....	خلاصه بحث
۲۴۸.....	تفکیک میان حکم و مدلول صیغه امر
۲۵۱.....	فصل دوم: ماهیات مخترعه
۲۵۱.....	۱. طرح بحث
۲۵۳.....	۲. معقول بودن ماهیات مخترعه
۲۵۴.....	نظریه محقق نایینی * و جمعی از محققان
۲۵۴.....	دیدگاه محقق اصفهانی * و محقق خویی * : انکار ماهیات مخترعه
۲۵۸.....	نظریه مختار: جعلی بودن ماهیات مخترعه
۲۶۱.....	۳. آیا ماهیات مخترعه از احکام وضعی اند؟
۲۶۱.....	نظریه محقق نایینی *
۲۶۲.....	بررسی نظریه محقق نایینی *
۲۶۳.....	اشکال امام خمینی * به نظریه محقق نایینی *
۲۶۵.....	بررسی اشکال امام خمینی *

فصل سوم: اعتبار و تنزیل	۲۶۷
۱. مقدمه	۲۶۷
۲. مواردی از کاربرد اصطلاح «تنزیل» در علم اصول	۲۶۸
۳. مواردی از کاربرد اصطلاح «تنزیل» در فقه	۲۷۴
۴. نظریه محقق اصفهانی * در تفکیک اعتبار از تنزیل	۲۷۸
بررسی نظریه محقق اصفهانی * در تفاوت اعتبار و تنزیل	۲۸۲
اشکال اول: امکان توسعه واقعی موضوع در تنزیل	۲۸۲
پاسخ به اشکال اول	۲۸۳
اشکال دوم: بازگشت اعتباریات محض به تنزیل	۲۸۵
پاسخ به اشکال دوم	۲۸۵
اشکال سوم: خلاف ظاهر بودن «جعل حکم مماثل» در تنزیل	۲۸۸
پاسخ به اشکال سوم	۲۸۸
۵. ماهیت «بایدهای عمومی» علامه طباطبائی *	۲۸۹
۶. ماهیت جعل احراز محقق نایینی *	۲۹۱
مقدمه اول: مفاد دلیل حجیت امارات	۲۹۲
مقدمه دوم: حیثیات گوناگون قطع	۲۹۵
بررسی انشائی بودن جعل احراز	۲۹۷
بررسی اعتباری بودن جعل احراز	۲۹۹
اشکال محقق اصفهانی * بر اعتباری بودن جعل احراز	۳۰۰
پاسخ به اشکال محقق اصفهانی *	۳۰۳
اشکال مختار بر نظریه «جعل احراز» بنابر تفسیر آن به «اعتبارات محض»	۳۰۴
بررسی تنزیلی بودن جعل احراز	۳۰۵
۷. جمع «اعتباریات محض» و «تنزیل» در یک عبارت	۳۰۶
نتیجه بحث جعل احراز	۳۱۱

۲۱۳.....	چکیده بحث اعتباریات
۲۲۵.....	نمایه اعلام
۲۲۷.....	نمایه کتب
۲۲۹.....	فهرست منابع

bookroom.ir

مقدمه

نظریه اعتبار اگر اساسی ترین و تأثیرگذارترین مبدأ از مبادی علم اصول نباشد، بی گمان در شمار اساسی ترین آنهاست؛ آنچنان که آثارش در تمام شریان های این علم جاری است. از این رو پس از بررسی تفصیلی مباحث مربوط به شناخت علم اصول، آخرین مجلد از مباحث بخش کلیات فلسفه علم اصول، به بررسی این نظریه اختصاص می یابد.

مجموعه مطالب کتاب حاضر در چهار مبحث گردآمده است. مبحث نخست، حقیقت فرایند اعتبار را واکاوی می کند. این مبحث، ابتدا به نقش اعتبار در علوم مختلف می پردازد. و سپس با بیان کاربردهای مختلف واژه اعتباری، تعریف دقیقی را که علامه طباطبایی از فرایند اعتبار ارائه داده اند، بررسی می کند و در نهایت، نظر ایشان را در خصوص ضرورت اعتبار و زمینه پیدایش آن مطرح می نماید.

بزرگان علم اصول در امور اعتباری، تقسیمات گوناگونی مطرح کرده اند؛ از جمله اعتباریات پیش از اجتماع و پس از آن، اعتباریات متقدم و متأخر، اعتباریات ادبی و قانونی، اعتباریات محض و واقعی. مبحث دوم کتاب به تبیین و نقد این تقسیمات اختصاص دارد.

مبحث سوم با عنوان منطق و اعتبار، به بررسی دو بحث مهم می پردازد که

شایسته است مدّ نظر اهل تحقیق باشد: یکی صدق و کذب در اعتباریات و دیگری استدلال در اعتباریات که نتیجه آن در تعیین میزان صحت ادعای خلط حقیقت به اعتبار در استدلال‌های اصولی نقشی اساسی دارد.

مبحث پایانی کتاب، نقش اعتبار در چند بحث مهم اصولی را تبیین می‌کند. همان‌گونه که گفتیم، تأثیر بحث اعتباریات در مباحث علم اصول بسیار فراگیر است؛ مباحثی مانند وضع، حقیقت شرعی، اجتماع امر و نهی، مفاهیم، تحلیل ماهیت حکم، ماهیات مخترعه و بحث اعتبار و تنزیل و مباحث بسیار دیگر. نقش اعتبار در بیشتر این مباحث در جای خود تبیین خواهد شد؛ اما در این مجال، برای نمونه فقط به طرح سه بحث اخیر بسنده خواهد شد. مبحث پایانی، نخست به تحلیل ماهیت حکم می‌پردازد تا روشن شود حکمی که در علم فقه به کار می‌رود و به تبع آن، در علم اصول از آن بحث می‌شود، امری اعتباری است یا انشائی و یا چنانکه برخی قائل‌اند، امری واقعی است. بررسی امکان و چیستی ماهیات مخترعه، و بحث از اعتبار و تنزیل فصل‌های دیگر مبحث پایانی کتاب هستند.

در اینجا تذکر این نکته مناسب است که مباحث مربوط به اعتباریات، از خصوص مباحث فلسفه علم اصول، فراتر می‌رود. بحث جامع در باب اعتباریات به بحث‌های شناخت‌شناسانه، هستی‌شناسانه و بحث‌هایی دیگر نیاز دارد. همچنین پاره‌ای از مباحث مربوط به مصادیق اعتباریات همچون بحث اعتباریت ملک یا اعتباریت ریاست و مرئوسیت و یا اعتباریت پاداش و جزاء، که علامه طباطبایی در بحث اعتباریات آورده، از بحث‌های فلسفه اصول بیرون است. همچنین بحث‌های تطبیقی در زمینه اعتباریات بسیار سودمند و راهگشاست. فیلسوفان غربی با عناوین گوناگون بحث‌هایی نزدیک به بحث اعتباریات مطرح کرده‌اند که تحقیق در آنها مفید به نظر می‌رسد. نگارنده مجموعه فراوانی از یادداشت‌ها در این زمینه فراهم آورده که امیدوار است در نوشتاری مبسوط و مستقل به چاپ برسد.

در پایان کتاب چکیده‌ای چند صفحه‌ای آورده‌ایم که در کتاب‌های علمی و پژوهشی چندان معمول نیست؛ لکن مقصود این بوده است که محققان و اهل فن که با مسائل آشنایی بیشتری دارند، با نگاهی کوتاه به این چند صفحه خلاصه مطالب را بنگرند و در صورت نیاز به بخش مربوط مراجعه کنند.

همان‌گونه که در مقدمه جلد اول آمد، جلد اول و پنجم این مجموعه با همکاری دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم تهیه شده است. این دفتر در سال ۱۳۸۵ شمسی، آماده‌سازی مجموعه‌ای مختصر در خصوص فلسفه علم اصول را درخواست کرد که براساس آن، متنی فراهم آوردیم. اما طرح تفصیلی جدید و ارتقای کمی و کیفی مباحث، ما را از چاپ متن پیشین باز داشت؛ لکن همان متن، بنیان مطالب این دو جلد را تشکیل داد.

در اینجا از دوستانی که در آماده‌سازی مجموعه نخست تلاش کرده‌اند، تشکر می‌کنم؛ به ویژه از فاضل ارجمند حجت‌الاسلام والمسلمین آقای احمد واعظی، ریاست محترم دفتر تبلیغات اسلامی، و نیز از جناب حجت‌الاسلام علی اکبریان که افزون بر پی‌گیری‌های مدام، در اصلاح و پیرایش متن نخست، تلاش فراوانی کرده‌اند. همچنین قدر می‌نهم زحمات دوستانی را که در تحریر جدید این مجموعه همکاری داشته‌اند و نامشان در پیش‌گفتار گذشت و نیز از ویراستار ادبی این دفتر جناب آقای علی خسروانجم و همه کسانی که در چاپ و نشر این اثر رنجی متحمل شده‌اند، سپاسگزارم. از خداوند متعال توفیق روزافزون این عزیزان را خواستارم.

صادق آملی لاریجانی

پانزدهم آذر ۱۳۹۳